

Studies and Philosophical Thoughts in Iranian Nursing Sciences: A Meta Synthesis Systematic Review

Zhila Fereidouni ¹, Amir Faghihi^{2*}, Yeganeh Moradi³, Hormat Sadat Emamzadeh Ghasemi⁴

1- Department of Medical-Surgical Nursing, School of Nursing, Fasa university of Medical Sciences, Fasa, Fars, Iran.

2- Student Research Committee, School of Nursing and Midwifery, Shiraz University of Medical Sciences, Shiraz, Iran.

3- Student Committee of Education Development Fasa University Medical of Sciences, Fasa, Fars, Iran.

4- Department of Nursing Management, School of Nursing & Midwifery Tehran University of Medical Sciences, Tehran, Tehran, Iran.

Corresponding Author: Amir Faghihi, Student Research Committee, School of Nursing and Midwifery, Shiraz University of Medical Sciences, Shiraz, Iran.

Email: Amirfaghihi93@gmail.com

Received: 5 Feb 2024

Accepted: 8 April 2024

Abstract

Introduction: Nursing knowledge is built in the framework of philosophical thoughts. Nowadays, paying attention to philosophy has become important in the production and application of knowledge. The aim of present study was to do a meta synthesis systematic review on philosophical thoughts in Iranian nursing sciences.

Methods: The present study was a meta synthesis systematic review that deals with the comprehensive combination of previously published articles in the field of studies and philosophical thoughts in Iranian nursing sciences. The Search was done in English and Persian language, in the databases of Web of Science, PubMed, Scopus, SID, Mag Iran and Google Scholar &.... The Search was done with the keywords of Philosophy, Philosophizing, and Philosophical thoughts, Nursing, Meta synthesis and Iran. The Search was done without considering the time frame. In this study the research team founded 459 articles, and finally 12 articles were included in the study.

Results: Philosophical studies and thoughts in Iranian nursing sciences were related to the necessity of changing the Iranian nursing thought frameworks, based on Islamic- Iranian- Shieh philosophy and providing the nursing care models based on these philosophical thoughts. Also Philosophical studies and thoughts focused on the role of postmodernism and Gilles Deleuze's philosophy on global nursing. The Iranian nursing philosophers emphasized on the necessity of using philosophy in nursing education and criticized western nursing philosophies including liberalism.

Discussions:

Nursing policy makers should encourage that nurses have a deep look at philosophical thoughts. More importantly, in order to reduce the challenges in providing education, research, management and nursing care based on Western philosophies, it is suggested to develop theories based on Islamic-Iran- Shia philosophy.

Key words: Philosophy, Philosophizing, Philosophical thoughts, Nursing, Meta-synthesis, Iran.

مطالعات و تفکرات فلسفی در علم پرستاری ایران: مرور نظام مند فراترکیب

ژیلا فریدونی^۱، امیر فقیهی^{۲*}، یگانه مرادی^۳، حرمت السادات امامزاده قاسمی^۴

۱- گروه داخلی- جراحی، دانشکده پرستاری فسا، دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی، درمانی فسا، فسا، ایران.

۲- کمیته تحقیقات دانشجویی، دانشکده پرستاری شیراز، دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی، درمانی شیراز، شیراز، ایران.

۳- کمیته تحقیقات دانشجویی، دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی، درمانی فسا، فسا، فارس، ایران.

۴- گروه آموزشی مدیریت، دانشکده پرستاری و مامایی دانشگاه علوم پزشکی تهران، تهران، ایران.

نویسنده مسئول: امیر فقیهی، کمیته تحقیقات دانشجویی، دانشکده پرستاری شیراز، دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی، درمانی شیراز، شیراز، ایران.

ایمیل: Amirfaghihi93@gmail.com

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۱/۲۰

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۱۱/۱۷

چکیده

مقدمه: دانش پرستاری در چارچوب فلسفه های حاکم بر جهان بنا می شود. امروزه توجه به فلسفه در تولید و کاربرد دانش اهمیت بسیار یافته است. لذا مطالعه حاضر با هدف مرور نظام مند مطالعات و تفکرات فلسفی در پرستاری ایران انجام شده است.

روش کار: مطالعه حاضر از نوع مرور نظام مند فراترکیب است که به ترکیب جامع اطلاعات منتشرشده قبلی در زمینه مطالعات و تفکرات فلسفی در علم پرستاری ایران پرداخته است. جستجو به زبان فارسی و انگلیسی در پایگاه های اطلاعاتی بدون محدودیت زمانی انجام شد. در این مطالعه مروری نظام مند فراترکیب از مجموع ۴۵۹ مقاله یافت شده در جستجوی اولیه در پایگاه های اطلاعاتی و بررسی کامل مطالعات، نهایتاً ۱۲ مقاله وارد مطالعه شد.

یافته ها: مطالعات و تفکرات فلسفی در علوم پرستاری ایران به تغییر چارچوب و ارائه الگوهای مطالعات علمی و مراقبتی پرستاری، مبتنی بر فلسفه اسلامی- ایرانی- شیعی و ضرورت استفاده از فلسفه در تعلیم و تربیت در پرستاری تاکید داشت، همچنین به نقش فلسفه پست مدرنیسم و ریزومی ژیل دلوز و نگاه نقادانه بر فلسفه های غربی پرداخته بود.

نتیجه گیری: اگر چه اکثر مطالعات و تفکرات فلسفی در علوم پرستاری ایران مبتنی بر فلسفه های حاکم بر پرستاری کشورهای غربی یعنی مدرنیسم، پست مدرنیسم و پراگماتیسم و ریزومی ژیل دلوز بود. اما پرستاران ایرانی بر ضرورت استفاده از فلسفه در تعلیم و تربیت در پرستاری ایران تاکید داشتند. پرستاران انگشت شماری نیز با نگاه نقادانه بر فلسفه های غربی، نظریه پردازی های علمی مبتنی بر فلسفه اسلامی- ایرانی- شیعی را آغاز کرده اند. حرفه پرستاری باید برای دستیابی به چشم انداز خود یعنی ارتقاء پیامدهای سلامت برای همه مردم تلاش نماید. در این مسیر به خصوص بایستی مدافع جمعیت هایی که از بی عدالتی های اجتماعی و سلامتی رنج می برند نیز باشد. برای حرکت در مسیر چشم اندازها، شناخت نسبت به فلسفه های حاکم بر جهان و ایران ضرورت دارد. لذا پیشنهاد می شود که توجه به علوم فلسفی بخصوص فلسفه سلامت و پرستاری بیش از پیش توسط سیاست گذاران کشور مورد تشویق قرار گیرد، به نحوی که بتوان در ارائه آموزش، پژوهش، مدیریت و مراقبت پرستاری با نگاه توسعه فلسفه در مسیرهای بالندگی به درستی حرکت نمود. توجه به علم فلسفه پرستاری می تواند پرستاری را در گفتمان ها از حاشیه خارج کرده و به جریان اصلی تبدیل نماید.

کلیدواژه ها: فلسفه، فلسفه ورزی، تفکرات فلسفی، پرستاری، متاستنز، ایران.

فلسفه را با دیدگاه‌های متفاوت تعریف می‌کنند، فلسفه را به عنوان جستجوی پاسخ به سوالات اساسی که بشر در طول تاریخ با آن مواجه بوده است، می‌شناسند (۱). این سوالات اگر به واقعیت جهان هستی مربوط باشد (هستی‌شناسی) است، در حرفه پرستاری برای شرح پدیده‌های اساسی موجود مانند مفاهیم فرد و سلامتی بیانیه‌ها و اظهارات هستی‌شناسی وجود دارد. فلسفه اگر به بررسی آنچه که انسان تاکنون شناخته یا می‌تواند بشناسد و چگونگی دستیابی به این شناخت‌ها مربوط باشد (معرفت‌شناسی) نامیده می‌شود. در پرستاری در رابطه با چگونگی شناخت پدیده‌های اساسی و کاربرد آنها در توسعه دانش پرستاری بیانیه‌های واضح و تلویحی معرفت‌شناختی وجود دارد. در فلسفه آنچه که درست شمرده می‌شود (اخلاق) است. در پرستاری از بیانیه‌های اخلاقی در زمینه ارزش‌ها، عقاید و مفاهیم اخلاقی به عنوان راهنمای عملکرد بالینی استفاده می‌شود. در نهایت در فلسفه آنچه که با هنر ارتباط دارد (زیبایی‌شناسی) است. در پرستاری در زمینه زیبایی‌شناسی بیانیه مهم «حرفه پرستاری هنر مراقبت است» وجود دارد (۲-۴).

در پرستاری نظریه پاتریشیا بنر، با روش فلسفی پدیدارشناسی شکل گرفته است و یا اینکه پرستاران در شکل‌دهی رابطه منحصر به فرد با هر بیمار از اصول فلسفه گادامر پیروی می‌کنند. گادامر معتقد است که علوم طبیعی که منجر به تولید دانش جهانی می‌شوند، مبتنی بر معرفت‌پیش می‌روند اما علوم انسانی مبتنی بر خرد عملی هدایت می‌شوند و پرستاران در شکل‌دهی ارتباط با بیمار به جای معرفت و دانش به خرد عملی نیاز دارند (۵).

پرستاری در آینده با چالش‌های مهمی چون تغییرات اقلیمی، آب و هوا و تاثیر آن بر سلامت-استفاده از ربات‌ها در امر مراقبت و کمبود نیروی انسانی مواجه است. بر همین اساس علوم سلامت و پرستاری به تاسیس رشته‌هایی چون فلسفه سلامت و فلسفه پرستاری نیاز دارند (۶). فیلسوفان پرستاری آینده باید شجاع، اصیل، نوع دوست و خردمند باشند و فلسفه پرستاری انسانی و شفا دهنده را توسعه دهند (۷).

آنچه بدیهی است همه نظریه‌های پرستاری، پایه‌ای فلسفی دارند. به عبارتی ماهیت تمام عملکردها و رفتارها در پرستاری ریشه فلسفی دارد (۸،۹).

پرستاران بالینی، آموزشی و پژوهشی برای تعریف اهداف عالی پرستاری و نگرش پرستاران نسبت به این اهداف و برنامه‌ها به مطالعات فلسفی نیازمندند (۱۰-۱۲). نظریه‌های پرستاری در طول زمان مبتنی بر دیدگاه‌های فلسفی متفاوت بنا شده‌اند، در میان فلسفه‌های متعدد بشری، فلسفه مدرنیسم از حدود چهار

قرن پیش (۱۳-۱۵) با برونداد چارچوب زیست پزشکی (۱۶) و پست مدرنیسم از حدود ۹۰ سال پیش با برونداد چارچوب مراقبت بر پیکره پرستاری سیطره داشته‌اند (۱۷). در کشور ایران نیز مطالعات پرستاری مبتنی بر فلسفه شرق و اسلام آغاز گردیده است (۱۹، ۱۸). پرستاران در مورد اینکه فلسفه باید راهنمای عمل پرستاری باشد، اجماع نظر دارند با این حال آنان مطالعات اندکی بر روی وضعیت واقعی فلسفه، مطالعات و اندیشه‌های فلسفی در پرستاری و ادراک اینکه در دنیای پرستاری چه چیزی در حال رخ دادن است و پرستاران باید چه کاری را انجام داده یا پیگیری نمایند، انجام داده‌اند (۵، ۱۲، ۲۰، ۲۱). بیشتر مطالعات پرستاران معمولاً بر مراقبت‌های بالینی و مداخلات پزشکی متمرکز بوده و متأسفانه فلسفه در مرکز مطالعات آنان قرار ندارد (۲۲-۲۴). لذا این مطالعه با هدف مرور نظام مند فراترکیب بر مطالعات و اندیشه‌های فلسفی در پرستاری ایران انجام گردید.

روش کار

طراحی

این مطالعه یک مرور نظام مند از نوع فراترکیب (متاسنتز) است که به ترکیب جامع مقالات و اطلاعات منتشر شده قبلی در زمینه مطالعات و تفکرات فلسفی در پرستاری ایران می‌پردازد. هدف خلاصه کردن مرتبط‌ترین مقالات معتبر و در دسترس انجام شده در مطالعات و تفکرات فلسفی پرستاری ایران است. به این منظور جستجوی مقالات، با واژه‌گان فلسفه، تفکرات فلسفی، متاسنتز، پرستاری و ایران و معادل کلمات انگلیسی Philosophy, Philosophizing, Philosophical thoughts, Nursing, Meta-synthesis, Iran به طور منفرد یا به صورت ترکیبی با کلمات حرف اضافه «یا» و «و» انجام شد. جهت دسترسی به محتوای غنی و پوشش هدف پژوهش، بازه زمانی جستجو محدود نگردید. جستجو از ابتدای فروردین سال ۱۴۰۲ آغاز و تا پایان خرداد ۱۴۰۲ ادامه یافت.

جستجوی مقالات با پایگاه‌های اطلاعات علمی داخلی چون پایگاه استنادی جهان اسلام (ISC) پایگاه اطلاعات علمی جهاد دانشگاهی (SID)، بانک اطلاعات نشریات کشور (MagIran)، سامانه نشریات پرستاری ایران (NIndex)، راهنمای مقالات علوم پزشکی ایران (Iran Medex)، کتابخانه پزشکی ایرانی (Med Lib)، پرتال اطلاعات پژوهشی پزشکی کشور ایران و همچنین بانک‌های اطلاعاتی بین‌المللی چون: ScienceDirect، ISI web of knowledge، database.Google Scholar، Scopus، Pub Med، CINAHL، Proquest Nursing، Civilica، Academia، EBSCO مقالات با عنوان‌های کلی شامل ۴۵۹ مقاله بودند.

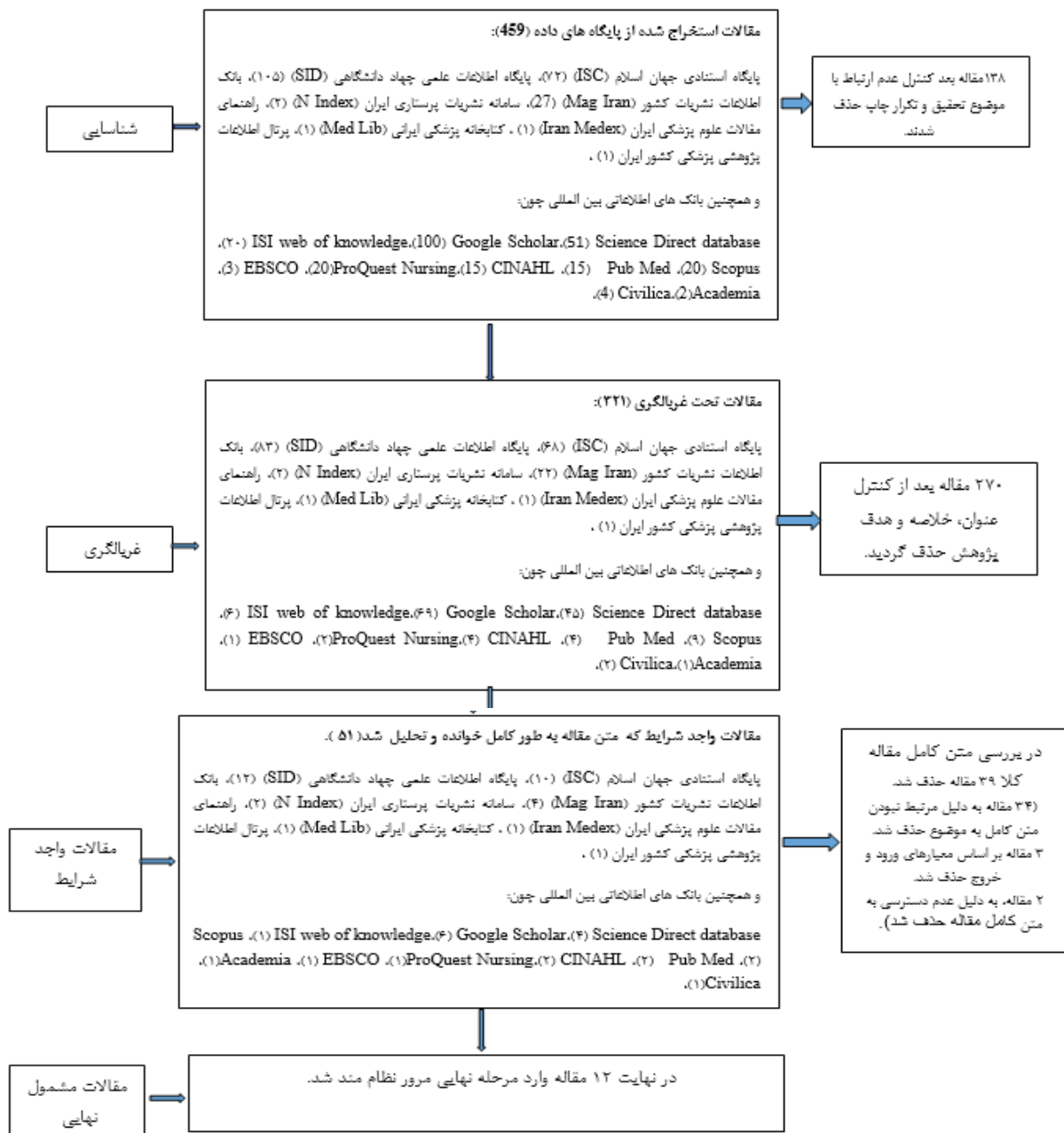
تناسب با معیارهای ورود و خروج (۳ مقاله) و در نهایت عدم تناسب کامل متن مقاله به موضوع مورد بررسی (۳۴ مقاله) از مطالعه حذف گردیدند.

لازم به ذکر است معیار ورود مطالعات به پژوهش شامل زبان انگلیسی و فارسی، دسترسی به متن کامل محتوای مقاله یافت شده و مرتبط بودن مقاله به موضوع مطالعات و تفکرات فلسفی در علم پرستاری ایران بود.

در نهایت با در نظر گرفتن هدف پژوهش و معیارهای ورود، نتیجه نهایی جستجو ۱۲ مقاله بود. فرایند بررسی مقالات در شکل (۱) نمایش داده شده است.

سپس این اطلاعات توسط دو پژوهشگر جهت حذف مقالات تکراری به نرم افزار مندلی و اندنوت تحت وب وارد شدند که در این مرحله ۱۳۸ مقاله به دلیل عدم ارتباط با موضوع تحقیق در عنوان و تکرار چاپ از مطالعه حذف گردید. پس از آن مرحله غربالگری بر روی عناوین، چکیده، خلاصه و هدف پژوهش بر یافتن و حذف مقالاتی که به موضوع تحقیق مربوط نبودند توسط دو پژوهشگر انجام شد که ۲۷۰ مقاله در این مرحله از پژوهش از مطالعه خارج گردیدند.

از میان ۵۱ مقاله وارد شده به مطالعه تعداد ۳۹ مقاله به دلیل عدم دسترسی به متن مقاله و قابلیت دانلود (۲ مقاله)، عدم

شکل ۱: فرایند بررسی مقالات

یافته ها

از بررسی ۱۲ مقاله وارد شده به مطالعه، بیشترین سهم مقالات، مربوط به دانشگاه های علوم پزشکی ایران، مشهد و تهران بودند، که از هر دانشگاه سه مقاله یافت شد (۱۷، ۲۵، ۲۶، ۲۷، ۲۸، ۲۹، ۳۰، ۳۱، ۳۲) دانشگاه های علوم پزشکی قزوین (۳۳)، همدان (۳۴) و تربیت مدرس (۸) نیز هر کدام یک مقاله داشتند.

از لحاظ روش مطالعه، چهار مطالعه از جستجوی کتابخانه ایی در پایگاه های داده و کتابخانه ها (۲۸، ۲۹، ۳۰، ۳۱) سه مطالعه مرور توصیفی- تحلیلی (۱۷، ۳۳، ۳۴)، دو مطالعه مرور غیر نظام مند (۲۷، ۲۶)، یک مطالعه از روش کیفی توسعه مفهوم (۸) و یک مطالعه نامه به سردبیر (۲۵) استفاده کرده بودند. همچنین لازم به ذکر است در مقاله خوشنوی و همکاران (۲۰۱۳) نیز روش مطالعه ذکر نشده بود (۳۲).

مهم ترین یافته های این مقالات در زیر و جدول شماره (۱) ارائه شد.

یافته ها به ترتیب بر اساس نقش فلسفه پست مدرنیسم و پراگماتیسم در پرستاری (چهار مقاله) (۲۶، ۲۷، ۲۸، ۲۹)، فلسفه فیلسوف فرانسوی ژیل دلوز و نقش آن در پرستاری (دو مقاله) (۳۰، ۲۹). ضرورت استفاده از فلسفه در تعلیم و تربیت در پرستاری (سه مقاله) (۳۴، ۳۲، ۲۸) و ضرورت تغییر چارچوب و ارائه الگوهای مطالعات علمی و مراقبتی پرستاری، مبتنی بر فلسفه اسلامی- ایرانی- شیعی و نگاه نقادانه بر فلسفه های غربی (سه مقاله) (۳۳، ۳۱، ۸) ارائه می گردد.

چهار مقاله به فلسفه پست مدرنیسم و پراگماتیسم (عمل گرا) پرداخته بودند. زرتشت و همکاران (۱۳۹۹) معتقدند، دوره پست مدرنیسم، گذر از دوره غیر قابل انعطاف و منطقی گرای مثبت گرایی به دوره جدیدی از مسیر علمی است. دوره تغییر دیدگاه عملکرد پرستاری در جنبه هایی چون انسانیت، وضعیت ها، بدون مرز بودن ها، چند صدایی، نگاه به دنیای فرهنگ های متفاوت، تغییر دیدگاه نسبت به معنای دانش و یادگیری مادام العمر بود.

تکثرگرایی، احترام به اختلاف های فردی و فرهنگی، نسبی بودن حقیقت و واقعیت، مباحثه، اختلاف دیدگاه های مختلف در زمینه دانش های خاص، احترام و گوش سپردن به صداهای متفاوت خاص دوره پست مدرنیسم است.

از نظر مراقبت پرستاری در دوره پست مدرن اختلاف های فردی و فرهنگی بیماران مثبت، قابل احترام و پذیرش است و هیچ کس و فرهنگی نسبت به دیگری برتری ندارد (۲۵).

حیدری و همکاران (۱۴۰۰) بیان می کنند که تاثیرات پست مدرنیسم بر پرستاری در متون چهار دسته تاثیر است.

۱- تاثیر بر روش تحقیق: پست مدرنیسم اثبات گرایی را به

ژایلا فریدونی و همکاران

عنوان پایه ای برای دانش رد میکند و تاکید بر روش های تحقیق تفسیری دارد.

۲- تاثیر بر گفتمان: زبان مهم است و زبان انتخاب شده برای رساندن انگاره ها چیزی بیش از واژه های محض است و علاوه بر محتوای اطلاعاتی، بیانیه های ارزشی زیربنایی را مطرح میسازد.

۳- تاثیر بر نظریه های پرستاری: پست مدرنیسم الگوهای پرستاری، متاپارادایم ها و نظریه های بزرگ را رد میکند.

۴- تاثیر بر عملکرد پرستاری: در پست مدرنیسم دیدگاه سنتی وظیفه محوری جای خود را به دیدگاه جدید مراقبت کل نگر داده است. در مجموع پست مدرنیسم، رویکرد طبیعت گرایانه و انجام تحقیقات کیفی را توسعه داده و همین امر منجر به توسعه بیشتر حرفه پرستاری و تاثیر مثبت بر مراقبت از بیماران شده است (۲۶).

داودی و همکاران (۱۳۹۹)، نیز پراگماتیسم را نوعی شاخه علمی پست مدرن می دانند و بیان می کنند که واژه پراگماتیسم مشتق از واژه یونانی پراگما و به معنی عمل است. پرستاری به عنوان حرفه ای بالینی یا عمل گرایانه توصیف میشود، زیرا عملگرایی با تاثیر بر روند تولید و توسعه دانش، بکارگیری آن در عمل، آموزش پاسخگو، پژوهش های کاربردی و مراقبت های مؤثر حداکثری توانسته است پرستاری را به حرفه ای عمل گرایانه تبدیل و پرستاران را قادر ساخته به پیشرفت بشریت کمک کنند. پرستاری و عملگرایی بسیاری از اهداف و مضامین ایدئولوژیک و عملی مشترک دارند. عملگرایی با حمایت از مناسبترین اقدام برای مددجو به دنبال جایگزینی برای تئوریها یا پارادایم ها است. با این وجود، این رویکرد دارای معایبی است که در عمل باید به آن ها توجه نمود (۲۷). صدوقی اصل و همکاران (۱۳۹۳) آگاهی از تحولات پرستاری در عصر پست مدرنیسم را از عوامل پیشرفت حرفه ایی پرستاری می دانند (۱۷).

ضیغمی (۱۳۸۹) در دو مقاله فلسفه فیلسوف فرانسوی ژیل دلوز را بررسی کرده بود. ژیل دلوز اندیشمندی بود که همواره در سودای بازخوانی و بازنگری شالوده های فلسفه و آفرینش مفاهیم بدیع فلسفی بوده است. به فلسفه ژیل دلوز فلسفه ریزومی نیز اطلاق می شود. ریزوم در زیست شناسی به ریشه های فرعی گیاه گفته می شود. ریزوم ها در فاصله های میانی ریشه اصلی گیاه می رویند. بر خلاف ریشه اصلی درخت که در یک جهت خاص سیر می کند، ریزوم ها در جهات گوناگون روان هستند. استعاره ریزوم به خوبی نظر دلوز نسبت به مفاهیم کثرت، تفاوت و شدن را می رساند. امروزه اهمیت دلوز در حوزه اندیشه معاصر به چند دلیل است، نخست اینکه با بازخوانی دقیق آثار گذشتگان، روش نوینی را پیش گرفت و دوم اینکه فلسفه را از بن بستی که در آن گرفتار آمده بود، رهانید (۲۹). هم موافقان و هم

بلوغ ارتباطات، ارائه پیشنهادات منطقی و قضاوت شاخص مند است. این مدل پرستاران را قادر به تحلیل، ترکیب، منطقی، استدلال، پیش بینی و تفکر در مورد باورها، احساسات و عقاید دیگران می کند و پایه ایی برای دانش و عملکرد حرفه ایی پرستاری ایجاد می کند و مراقبت پرستاری کل نگر را با فلسفه ادغام می کند. موارد پیش گفت حلقه های گم شده امروز پرستاری هستند (۳۴).

و در نهایت سه مقاله به ضرورت تغییر چارچوب و ارائه الگوهای مطالعات علمی و مراقبتی پرستاری مبتنی بر فلسفه اسلامی- ایرانی- شیعی و نقد فلسفه های غربی در پرستاری پرداخته بودند (۳۱، ۳۳، ۳۴).

الحانی و همکاران به نقد فلسفه لیبرالیسم به عنوان فلسفه حاکم بر غرب و فلسفه های به وجود آمده از آن مانند فمینیسم و پراگماتیسم پرداخته بودند و معتقد بودند فلسفه لیبرالیسم با اصولی مانند منحصر به فردی و مساوات بشر، بر روی حرفه پرستاری تاثیر چشمگیری داشته است. اما امروزه لیبرالیسم با چالش های متعدد مانند: نفی تجربه گرایی مطلق و توجه به مذهب در ارائه مراقبت از بیماران مواجه است، لذا طراحی الگوهایی بر اساس اصول اسلام و تشیع ضروری است (۸).

حسینی و همکاران (۱۳۹۸) حرکت ارائه الگوی مبتنی بر فلسفه اسلامی- ایرانی- شیعی را آغاز نموده اند و معتقدند تحقیق بین رشته ای با استفاده از متون اسلامی، تدبیر و تعقل انسان در متون اسلامی و محیط واقعی تبیین میگردد. با این شیوه تحقیق میتوان شیوه های تعالی و ارتقا انسان از وضعیت موجود به مطلوب را استخراج کرد و در نهایت برنامه مراقبتی مبتنی بر اعتقادات مسلمانان نه تنها در رعایت فرهنگ و ارزشهای بیرونی بلکه با رعایت اعتقادات فلسفی و ارزش های درونی آنان تبیین کرد. آنان می گویند، متأسفانه تاکنون از توانایی های اسلام در علوم سلامت بندرت استفاده شده است و استفاده از علوم اسلامی تنها در بیان احکام، قوانین فقهی و حقوقی دیده شده است. در حالی که اسلام توانمندی آن را دارد تا برای طراحی نظریه های بزرگ و اصلی در علوم سلامت مورد استفاده قرار گیرد. آنان برای ارتقا انسان از وضعیت موجود به مطلوب الگوی حکمی- اجتهادی را ارائه داده اند و بیان می کنند که الگوی حکمی- اجتهادی دارای سه قسمت عمده است: ۱- توصیف یا تعریف انسان، وضعیت و یا مفهوم مورد نظر محققین در وضعیت مطلوب و استاندارد آن. ۲- توصیف انسان، وضعیت یا مفهوم مورد نظر در وضعیت تحقق یافته یا موجود آن. ۳- تبیین، تشریح و نقد وضعیت موجود به مطلوب که در این مرحله دیدگاهها و تکنیکهای تبدیل وضعیت موجود به مطلوب تشریح و توضیح داده می شوند. این الگو به عنوان الگویی که قابلیت کاربرد در مطالعات بین

منتقدان دیدگاه زیل دلوز (ریزومی) در پرستاری در بحث بر علیه «جنگ فرهنگ/ دانش» که به نظر تلاش غالب در گسترش رشته است، توافق دارند و مخالفت با رویکردهای قرضی و اعتقاد به تضعیف پرستاری با این رویکردها را نادرست می دانند. نباید گسترش قلمرو دانش پرستاری را صرفاً در شیوه های پیشین جست و در مقابل شیوه های جدید موضع گرفت بلکه باید با این دید نگریست که روش های جدید کسب دانش چگونه می توانند به غنای این حرفه بیفزایند و از دیدگاه های جدید استقبال کرد. (۳۰).

سه مقاله به ضرورت استفاده از فلسفه در تعلیم و تربیت پرستاران (۲۸، ۳۲، ۳۴) اشاره دارند. بخشی و همکاران (۱۳۹۴) به اهمیت استفاده از فلسفه رئالیسم انتقادی در گسترش تحقیقات پرستاری می پردازند و بیان می کنند که رئالیسم انتقادی در میانه بین رئالیسم و ایده آلیسم قرار میگیرد، به طوری که آن میپذیرد یک جهان واقعی خارجی جدای از درک انسان از آن وجود دارد، اما آن جهان واقعی باید به وسیله ذهن درک شود. رئالیسم انتقادی ترکیبی از هستی شناختی رئالیسم به علاوه معرفت شناختی ساخت گرایی است. از دیدگاه رئالیسم انتقادی واقعیت طبقه بندی شده، پدیدار شونده و مولد بوده و به محققین یا افراد بالینی کمک میکند تا فرآیندهای پیچیده در محیطهای ارائه خدمات سلامت که دارای ابعاد زیستی، روانی و اجتماعی هستند را توضیح دهند. با توجه به ضرورت ارتقای کیفیت مراقبتهای پرستاری و استفاده از دستورات عملی بالینی معتبر و مبتنی بر شواهد، فلسفه رئالیسم انتقادی میتواند راهنمای مناسبی برای تحقیقات پرستاری در جهت کشف و درک فعالیتها و تعاملات پرستاران و ارتباط آن با ساختارهای سیستم سلامت و نیز تاثیر متقابل آنها بر یکدیگر باشد (۲۸).

خشنوای فومنی و همکاران (۱۳۹۳) به ضرورت استفاده از فلسفه در آموزش و عملکرد بالینی اشاره داشته و بیان می کند که فلسفه ورزی مفهوم جامع در برگیرنده انواع ملزومات مورد نیاز مهارت های متفکرانه است. فلسفه ورزی صلاحیتی شناختی است که تمام مهارت های تفکری را ادغام می نماید. بنابراین فلسفه ورزی از ملزومات آموزش و عملکرد بالینی پرستاری می باشد (۳۲). چراغی و همکاران (۱۳۹۹) به استفاده از فلسفه در آموزش، بینش و صلاحیت پرستاری اشاره کرده و می گویند:

ادغام فلسفه در آموزش پرستاری ضروری است، بنابراین در حال حاضر در کشورهای غربی از الگوی آموزشی ماتئو لیمن که فلسفه را در آموزش ادغام می کند، استفاده می شود. در مدل لیمن از تفکر نقاد، خلاق، مراقبتی و توأم با همدلی حمایت می شود. تفکر نقاد دارای اجزایی چون تخمین، ارزشیابی، دسته بندی، پذیرش، قیاس، استدلال منطقی، ادراک اصول، توجه به

ژیلایا فریدونی و همکاران

انسان قرار می‌گیرد و تنها برای یاری رساندن به انسان در نظر گرفته می‌شود. همچنین نبود معیار متقن خوبی یا بدی، نقض قانون اجتماع نقیضین با بیان قبول چندحقیقتی در جهان و انکار قواعد کلی از جمله انتقادات وارد بر پسا تجدیدگرایی (پست مدرنیسم) و پارادایم مراقبت است. پارادایم اسلامی ضمن داشتن نقاط قوت دو پارادایم گذشته، نقاط ضعف آنها را ندارد. با توجه به لزوم ارائه پارادایم پرستاری مبتنی بر فلسفه حاکم بر هر جامعه، پارادایم اسلامی راهکاری جهت برون رفت از چالش‌های ایجاد شده با پارادایم‌های فعلی در پرستاری پیشنهاد می‌گردد (۳۳).

رشته‌ای اسلام و علوم سلامت بخصوص در حیطه نظریه پردازی را دارد جهت توسعه دانش سلامت معرفی می‌شود (۳۱).
یکه فلاح و همکاران (۱۴۰۱) نیز فلسفه مدرنیسم و پست مدرنیسم را نقد کرده و بیان می‌کنند که نگاه تک بُعدی و مادی به انسان و طبیعت، و توجه صرف به علائم عینی و عدم توجه به نیازهای فرامادی و فرا عینی از جمله انتقادات وارد بر تجدیدگرایی (مدرنیسم) و چارچوب زیست پزشکی (پارادایم بیومدیکال) است، این انتقاد منجر به شکل گیری پست مدرنیسم و پارادایم مراقبت در پرستاری شد.
تاکید پست مدرنیسم بر انسان محوری با محوریت مراقبت «منحصر به فرد» بود. در پارادایم مراقبت، خداوند در حاشیه

ردیف	نام نویسنده و سال انتشار	عنوان مقاله	محل پژوهش	نام مجله و زبان انتشار مقاله	نوع مطالعه و کلمات کلیدی	تعداد مطالعات مورد بررسی	نتایج
۱	یکه فلاح، لیلی و عظیمی، حمیده (۲۰۲۲) ۱۴۰۱	تغییر پارادایم در پرستاری: از پارادایم مراقبت به پارادایم اسلام	قزوین	(پژوهش در دین و سلامت) - (فارسی)	- (مرور کتابخانه ای با رویکرد توصیفی - تحلیلی) - (مدرنیسم، پستمدرنیسم، پارادایم پرستاری، فلسفه پرستاری، فلسفه اسلامی) پارادایم اسلامی	ذکر نشده	کاربرد پارادایم اسلامی راهکاری جهت برون رفت از چالش‌های ایجاد شده با پارادایم‌های مدرنیسم، پست مدرنیسم و مراقبت در پرستاری است (۳۳).
۲	حیدری، عباس و پوراسماعیل، زهره (۲۰۲۱) ۱۴۰۰	تأثیر فلسفه پست مدرن بر پرستاری	مشهد	- (نوید من) - (فارسی)	- (مروری روایتی غیر نظام مند) - (پست مدرنیسم، فلسفه پرستار)	۱۴ مقاله	تأثیرات پست مدرنیسم بر پرستاری در متون چهار دسته تأثیر است که شامل تأثیر بر: ۱- روش تحقیق، ۲- گفتمان در پرستاری، ۳- نظریه‌های پرستاری، ۴- عمل پرستاری میباشد. (۲۶)
۳	چراغی، فاطمه (۲۰۲۰) ۱۳۹۹	نقش و وضعیت فلسفه در دانش، بینش و صلاحیت پرستاری	همدان	Journal- of Clinical Research in Paramedical Sciences - (انگلیسی)	- (مروری توصیفی - تحلیلی) - (فلسفه، فلسفه و آموزش پرستاری، فلسفه در پرستاری، تفکر فلسفی، تفکر بالینی، نگرش‌های فلسفی)	۳۳ مقاله	داده‌های این مطالعه مروری در سه طبقه: ۱- نقش فلسفه در دانش و آموزش پرستاری، ۲- نقش فلسفه در بینش پرستاری و ۳- نقش فلسفه در صلاحیت پرستاری قرار داده شده بود و مدل ماتیو لپیچن که ادغام فلسفه در آموزش را مهم می‌داند، معرفی می‌کند (۳۴).
۴	داودی، ملیحه و حیدری، عباس ۱۳۹۹ (۲۰۲۰)	حرفه پرستاری: یک دیسیپلین عملگرا	مشهد	- (مجله دانشگاه علوم پزشکی تربت حیدریه) - (فارسی)	- (مروری روایتی غیر نظام مند) - (عمل گرایی، پرستاری، تدریس، آموزش، برنامه درسی، دانش، مراقبتی، مراقبت، پژوهش، جستجو)	۱۹ مقاله ۱۲ کتاب	پراگماتیسم (عملگرایی)، نوعی دیدگاه پست مدرن است (۲۷).

در دوره پست مدرن علم و متا پارادایم های پرستاری یعنی انسان، سلامت، پرستاری و محیط به شکل واقعیت های متعدد و چندگانه مد نظر قرار می گیرند و اقلیت ها، فرهنگ های عمومی، منطقه ای و محلی محترم شمرده می شوند (۲۵).	ذکر نشده	- نامه به سردبیر	FMEJ - - (انگلیسی)	ایران	مراقبت پرستاری و پست مدرنیسم	زرتشت، رقیه ۱۳۹۹ (۲۰۲۰)	۵
اسلام توانمندی آن را دارد تا برای طراحی نظریه های بزرگ و اصلی در علوم سلامت مورد استفاده قرار گیرد (۳۱).	ذکر نشده	این روش در پی مطالعات دامنه داری که برای یافتن روشی مناسب در مطالعات بین رشته‌ای برای تبیین چارچوب پرستاری بر اساس متون اسلامی با تحقیق در شیوه‌های موجود مطالعات اسلامی و شیوه‌های نظریه پردازی موجود در پرستاری و تطابق این روش با اصول فلسفی و روش شناختی هر دو دانش اسلامی و پرستاری انتخاب شد	- (دانشگاه علوم پزشکی بابل، نشریه اسلام و سلامت)	تهران	پیشنهاد الگوی حکمی-اجتهادبیر ایطالع‌اتبینرشته‌ها یعلومسلامتومتونا سلامی	حسینی، اکرم السادات و همکاران ۱۳۹۸ (۲۰۱۹)	۶
رئالیسم انتقادی میتواند راهنمای مناسبی برای تحقیقات پرستاری باشد تا بر اساس آنها تدابیر اصلاحی برنامه ریزی و اجرا شود (۲۸).	ذکر نشده	- (جستجوی رایانه ایی در پایگاه های داده) - (رئالیسم، رئالیسم انتقادی، دیدگاه فلسفی، سلامت و پرستاری)	- (مجله دانشگاه علوم پزشکی تربت حیدریه) - (فارسی)	مشهد	رئالیسم انتقادی: یک دیدگاه فلسفی مهم برای تحقیقات پرستاری	بخشی، محمود و همکاران ۱۳۹۴ (۲۰۱۴)	۷
در مجموع پست مدرن نتایج قابل توجهی برای حرفه پرستاری داشته است که می توان به پذیرش اهمیت روح در کنار جسم، تغییر روش تحقیق از کمی به کیفی، توجه به نقش دانشجویان در آموزش، تقویت استدلال، پذیرش درمان های جایگزین و ایجاد تنوع در روش های درمانی، توجه به معنویت، اخلاقیات، جهانی سازی پرستاری، حذف حاشیه پردازی، توجه به گروه ها و اقلیت های قومی و فرهنگی، اشاره کرد. (۱۷)	مقاله، ۳۶ کتاب ۱۰	مروری - (جستجوی رایانه ایی در پایگاه های اطلاعاتی)	- پژوهش پرستاری (انجمن علمی پرستاری ایران)	تهران	توسعه دانش پرستاری در عصر پست مدرنیسم	صدوقی اصل، افسانه- صلصالی، مهوش ۱۳۹۳ (۲۰۱۴)	۸
ارائه مراقبت های جامع حرفه ایی و کل نگر پرستاری به بیمار، خانواده و جامعه به راهبردهای مناسب تفکر از جمله تفکر خلاق، تفکر نقادانه و فلسفه ورزی نیاز دارد. (۳۲)	ذکر نشده	اشاره نشده	Open - Journal of Nursing - (انگلیسی)	تهران	فلسفه ورزی در مراقبت های ماهرانه پرستاری: یک باید یا یک خوب	خشنوای فومنی و همکاران ۱۳۹۳ (۲۰۱۳)	۹

ژیل دلوز فیلسوف فرانسوی است. فلسفه ژیل دلوز را می توان از مهم ترین، تاثیر گذارترین، جامع ترین و اصیل ترین فلسفه های قرن بیستم نامید (۲۹).	۱۳ مقاله	- (جستجوی رایانه ایی در پایگاه های داده) - (فلسفه، ریزوم، دلوز، پرستاری، پسا ساختارگرایی، پارادایم)	- تشریه پرستاری ایران - فارسی	ایران	فلسفه ریزومی و پرستاری (۱): مبانی فلسفی	ضیغمی، رضا ۱۳۸۹ (۲۰۱۰)	۱۰
در پرستاری بهتر است به جای صرف وقت برای ایستادگی در مقابل فلسفه، اندیشه و ایده های نو به این مساله پرداخته شود که این فکر نو برای گسترش مرزهای دانش در کدام بخش حرفه مناسب است. تفکر ریزومی زمینه گسترش مفاهیم جدید را ایجاد می کند و اجازه پدیدار شدن توضیحات جایگزین برای پدیده های پرستاری را امکان پذیر می سازد. اگر شیوه فعلی درختی تفکر در پرستاری "ماشین اسارت" تعریف شود. شیوه تفکر ریزومی را می توان "ماشین دگردیسی" تعریف کرد. (۳۰).	۱۳ مقاله	- (جستجوی رایانه ایی در پایگاه های داده) - (فلسفه، ریزوم، دلوز، پرستاری، پسا ساختارگرایی، پارادایم)	- تشریه پرستاری ایران - فارسی	ایران	فلسفه ریزومی و پرستاری (۲): فلسفه ریزومی در پرستاری	ضیغمی، رضا ۱۳۸۹ (۲۰۱۰)	۱۱
در کشور ما برنامه های سلامتی و از جمله پرستاری بایستی بر اساس نیازهای واقعی انسان که تنها آفریننده انسان (خداوند) از آن مطلع است، طراحی گردد (۸).	۱۴۰ مقاله ۳۳۲ منبع	روش کیفی توسعه مفهوم	- طب و تزکیه - (فارسی)	تربیت مدرس	نگاهی نقادانه به اثرات فلسفه لیبرالیسم در پرستاری	الحانی، فاطمه و همکاران	۱۲

بحث

فلسفه می تواند به سوالاتی پاسخ دهد که علم قادر به پاسخگویی آن ها نیست. همچنین فلسفه به بحث در مورد موضوع و چالش هایی می پردازد که با پیشرفت علم در حال ظهور هستند (۳،۴). علم پرستاری نیز مانند دیگر علوم از جمله علوم انسانی، اجتماعی و عملکردی از این امر مستثنی نبوده و از فلسفه و تفکرات فلسفی در این راستا استفاده می کند (۲۵). اکثر مطالعات و تفکرات فلسفی در علوم پرستاری ایران مبتنی بر بیان فلسفه های حاکم بر پرستاری کشورهای غربی بود. چهار مقاله به نقش فلسفه پست مدرنیسم و پراگماتیسم در پرستاری پرداخته بودند (۲۷، ۲۶، ۲۵، ۱۷). دو مقاله فلسفه فیلسوف فرانسوی ژیل دلوز و نقش آن در پرستاری را تشریح کرده بودند (۳۰، ۲۹). سه مقاله به ضرورت استفاده از فلسفه در تعلیم و تربیت در پرستاری تاکید داشتند (۳۴، ۳۳، ۲۸) و سه مقاله به ضرورت تغییر چارچوب و ارائه الگوهای مطالعات علمی و مراقبتی پرستاری، مبتنی بر فلسفه اسلامی-ایرانی- شیعی و نگاه نقادانه بر فلسفه های غربی پرداخته بودند (۳۳، ۳۱، ۸).

نتایج این پژوهش نظام مند فراترکیب نشان داد اگرچه که پرستاری ایران تا دهه اخیر در زمینه فلسفه و تفکرات فلسفی کمتر فعال بوده اما خوشبختانه تعدادی از اساتید و متفکران حوزه پرستاری و آموزش پرستاری اهمیت توجه به فلسفه و فلسفه ورزی (۲۵، ۲۶، ۲۷، ۲۸، ۳۰، ۳۲، ۳۴) را درک کرده و یا به طور مستقل با برقراری ارتباط با فیلسوفان حوزه های علوم اسلامی و نقد فلسفه های غربی حاکم بر پرستاری جهان (۳۱، ۸، ۳۳)، نظریه پردازی پرستاری مبتنی بر فلسفه اسلامی، ایرانی و شیعی (۳۱) را درک کرده و فعالیت هایی را در این راستا دنبال می کنند (۳۳و۸). حسینی و همکاران (۱۳۹۸) معتقدند، حکمت نوین اسلامی، فلسفه ای است که بیانگر فلسفه هستی، انسان، دین، ارزش، جامعه، زیبایی و ... با رویکرد عقلانیت اسلامی است. از نظر هستی شناسی، هستی تنها همین جهان مادی نیست بلکه جهان دیگری غیر از جهان مادی وجود دارد که دارای قوانین و ویژگیهای متفاوت با جهان هستی فعلی که انسان در آن زندگی میکنند، است. از نظر معرفت شناسی، معتقدند انسان ها برای کسب دانش بایستی از دو دانش شهودی و عینی، بهره گیری

نمایند. همچنین از نظر فلسفه دین، آنان معتقدند دین قادر است تا انسان را با تمام ماهیتش شرح دهد و مبتنی بر تمام نیازهای مادی و غیرمادی او برنامه طراحی نماید. فلسفه دین در پی تعریف انسان مطلوب و راههای دستیابی به این انسان مطلوب است و از آنجائیکه متون اسلامی در بردارنده احکام شرعی، اخلاق فردی و اجتماعی است، لذا می توان با استفاده از روش اجتهادی و بهره گیری از قرآن، سنت و عقل به پرسشهای جدید حقوقی و اخلاقی در عرصه مسایل رفتاری و اجتماعی پاسخ داد و به توصیف انسان مطلوب و بیان بایدها و نبایدهای حقوقی و اخلاقی در حوزه پرستاری پرداخت (۱۹، ۳۱). یک فلاح و عظیمی (۱۳۹۹) نیز بر تغییر پارادایم پرستاری از پارادایم مراقبت به پارادایم اسلام تاکید دارند. آنان بیان می کنند که: طبق سند چشم انداز جمهوری اسلامی ایران در افق ۱۴۰۴ هجری شمسی و اولویت های پژوهشی مصوب شورای راهبردی شبکه ملی تحقیقات پرستاری وزارت بهداشت در چهار حیطه مدیریت-آموزش-خدمات مراقبتی و پژوهش، به پارادایم اسلامی میتوان به عنوان راهکاری جدی برای نظریه پردازی در پرستاری توجه کرد. اسلام که تنها مرجع بدون تحریف الهی است، بهترین مبنا جهت نظریه پردازی در علوم از جمله پرستاری می باشد؛ زیرا تنها خدا که آفریدگار انسان است، از تمام نیازها و حقیقت جهان آگاه است. بنابراین، تنها او می تواند برنامه ای اصل و بی نقص ارائه دهد. پیشنهادات آنان با نتایج تحقیق اسورو (۲۰۲۲) که معتقد است در زمینه علم پرستاری لازم است پرستاران کشورهای اسلامی، مبتنی بر فلسفه دینی به تعریف مفاهیم پرستاری بپردازند، همخوان بود (۳۵). نتایج این پژوهش فرا ترکیب نشان داد که تعدادی از اساتید و متفکران حوزه پرستاری و آموزش پرستاری اهمیت توجه به فلسفه، فلسفه ورزی و فلسفه های حاکم بر پرستاری جهان غرب از جمله مدرنیسم، پست مدرنیسم، ژیل دلوز و یا نقد آنان را مد نظر قرار داده اند. زرتشت (۲۰۲۰)، در مقاله خود به چالش های فلسفه مثبت گرا و لزوم گذر پرستاری از فلسفه مثبت گرا به طرف فلسفه پست مدرنیسم می پردازد (۲۷). او به نقل از واتسون و فیتزپاتریک معتقد است، ردپای دیدگاه پست مدرنیسم بر نظریه های نیومن، پارسه، راجرز، سارتر و واتسون سایه انداخته است (۳۶). صدوقی اصل و صلصالی (۱۳۹۳)، حیدری و پور اسماعیل (۱۴۰۰) نیز به اثرات مثبت تفکر فلسفه پست مدرنیسم در پرستاری می پردازند (۱۷، ۲۵). ضیغمی (۱۳۸۹) فلسفه ریزومی یا افکار فیلسوف فرانسوی ژیل دلوز را از منظر مفهوم ریزوم، فلسفه، نقد تفکر مدرن، معرفت شناختی و متافیزیک مورد کاوش قرار داد و این دیدگاه ها را از مهم ترین و تاثیر گذارترین فلسفه های قرن بیستم بیان کرد (۲۹). ضیغمی (۱۳۸۹) در مقاله دوم خود تحت عنوان «فلسفه ریزومی و پرستاری» کاربرد نظریه

ریزومی در پرستاری را از نظر موافقان و مخالفان مورد بحث قرار می دهد و از قول لینکلن و گوبا معتقد است در حال حاضر چهار چارچوب فکری اثبات گرایی (مدرنیسم)، پسا اثبات گرایی (پسامدرنیسم)، انتقادی و ساختار گرایی بر پرستاری حاکم است (۳۰). او بیان می کند، گرایش نظریه پردازان پرستاری به پسا مدرنیسم باعث ایجاد دیدگاه ریزومی نیازمند است و پرستاران موافق این قابلیت نقد دارد و به همین دلایل پرستاری به دیدگاه های جدید فلسفی مانند دیدگاه ریزومی نیازمند است و پرستاران موافق این دیدگاه با نقد پسا مدرنیسم و عاقبت جزم اندیشانه آن، فلسفه ژیل دلوز و پسا ساختارگرایی مد نظر آن را برای پرستاری مناسب می دانند (۱۷، ۲۵، ۲۹، ۳۰). بخشی و همکاران (۱۳۹۴) نیز استفاده از فلسفه رئالیسم انتقادی را برای پشبرد پژوهش پرستاری پیشنهاد می دهند (۲۸). چراغی و همکاران (۲۰۱۹) به نقش فلسفه در ایجاد دانش، بینش و صلاحیت در پرستاری می پردازند (۳۴).

خشنوای فومنی و همکاران (۲۰۱۳)، فلسفه و اندیشه ورزی را اساس کار پرستاری ماهرانه می دانند و معتقدند که برای ارائه مراقبت با کیفیت، انسانی، نوع دوستانه و کل نگر به فرد، خانواده و جامعه طبق مدل آموزشی ماتئو لیپمن، باید فلسفه، تفکر خلاق، نقاد و مراقبت متفکرانه و توانایی تحلیل، ترکیب، استدلال را به آموزش پرستاری وارد نمود (۳۲). این نتایج با یافته های پژوهش های زرتشت و همکاران (۲۰۱۸)، تومی و آلیگود (۲۰۰۶) و واکر (۲۰۰۵) که معتقدند جهان در طول سالیان، افکار فلسفی زیادی را تجربه کرده (۷، ۳۷) و پرستاری نیز مانند سایر علوم در توسعه دانش و کاربردهای انسانی از این فلسفه ها و مفاهیم بهره برده است (۳۸)، (۳۹) همخوانی داشت.

اما نظر به مطالعات و بررسی انجام شده و نتایج این مرور نظام مند فراترکیب، نویسندگان این مقاله، مانند الحانی و همکاران (۱۳۸۹) که نگاهی نقادانه به اثرات فلسفه لیبرالیسم در پرستاری دارند، معتقدند که استفاده از فلسفه های متفاوت و متعدد بایستی با دیدگاهی عالمانه و نقادانه و بیشتر مبتنی بر فلسفه های حاکم بر کشور باشد و به پیامدهای حاکمیت و فلسفه های مورد استفاده در علم پرستاری توجه شود (۸). همچنین با عقاید و نظرات براون (۲۰۰۱) هم عقیده هستند که معتقد است: اگر علم پرستاری می خواهد به عدالت و تحول اجتماعی منجر شود باید نگاهی نقادانه به پیامدهای مثبت و منفی فلسفه های حاکم بر علم پرستاری (لیبرالیسم، سوسیالیسم و...) داشته باشد (۴۰). از نقاط قوت مقاله حاضر این است که مطالعات و تفکرات فلسفی مستقل پرستاری ایران، دیدگاه پرستاران ایرانی نسبت به فلسفه های رایج جهانی را استخراج نمود، همچنین به چالش ها و ارائه راهکاری جدی با تحلیل پارادایم اسلامی در پرستاری که کاملاً منطبق با جوامع مذهبی و مسلمان است، اشاره کرد.

ژیلا فریدونی و همکاران

با توجه به اینکه نظریه پردازی در هر علم از جمله علم پرستاری مبتنی بر فلسفه های حاکم بر جهان صورت می پذیرد، سیاستگذاران پرستاری باید شناخت عمیق نسبت به فلسفه های حاکم بر جهان را تشویق نموده، نقاط قوت و ضعف فلسفه های حاکم را بشناسند و با دیدگاه نقادانه به فلسفه های حاکم بنگرند. مهمتر آنکه با توجه به ضرورت ارائه چارچوب های پرستاری مبتنی بر فلسفه حاکم بر هر جامعه، توسعه نظریه های پرستاری مبتنی بر فلسفه اصیل اسلامی- ایرانی- شیعی راهکاری جهت ارائه آموزش، پژوهش، مدیریت و مراقبت پرستاری مبتنی بر فلسفه های حاکم بر جامعه می باشد.

بررسی تاثیر ارائه الگوهای آموزشی، پژوهشی، مدیریتی و مراقبتی مبتنی بر فلسفه اسلامی- ایرانی- شیعی توصیه می شود. انجام پژوهش های نیازسنجی نسبت به تاسیس رشته فلسفه سلامت و فلسفه پرستاری از موارد دیگری است که پیشنهاد می گردد. امید که بتوانیم همواره در مسیر پیشرفت های علمی گام های موثر برداریم.

سیاسکزاری

این پژوهش حاصل طرح تحقیقاتی مصوب در معاونت تحقیقات و فناوری دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی، درمانی فسا، دانشکده پرستاری با شناسه کد طرح (۴۰۲۰۱۴) و شناسه کد اخلاق (IR.FUMS.REC.1402.036) می باشد.

تضاد منافع

تضاد منافی بین مؤلفین این مقاله وجود ندارد.

در پژوهش حاضر محدودیت اصلی این بود که فلسفه پرستاری در ایران در حاشیه قرار داشت و هنوز به جریان اصلی گفتمان های علمی پرستاری تبدیل نشده بود لذا مطالعات و پژوهش های فلسفی پرستاران ایران اندک بود که در عین حال محدودیت دسترسی به متن کامل برخی مقالات هم وجود داشت که تیم تحقیق کنترلی بر آن ها نداشتند.

مرور نظام مند مطالعات و تفکرات فلسفی پرستاری ایران بیانگر آن بود که به نظر می رسد بیشتر مطالعات فلسفی در پرستاری ایران ترجمان دانش فلسفی پرستاری کشورهای غربی باشد. اما پرستاران ایرانی به تسلط بر علم فلسفه پرستاری علاقه مند هستند و بر ضرورت استفاده از فلسفه پرستاری در تعلیم و تربیت تاکید دارند. در ایران گروهی از پرستاران اهمیت توجه به فلسفه مبتنی بر تفکرات اسلامی- ایرانی- شیعی را درک کرده و در مقالاتی که منتشر می کنند سعی دارند علم فلسفه پرستاری را از حاشیه خارج و به جریان اصلی علمی تبدیل کنند. پرستاران اندکی مبتنی بر تفکرات فلسفه اسلامی- ایرانی- شیعی نظریه پردازی را آغاز نموده اند.

نتیجه گیری

پرستاران کشور به نقش فلسفه پست مدرنیسم و پراگماتیسم در پرستاری، فلسفه فیلسوف فرانسوی ژیل دلوز و نقش آن در پرستاری، ضرورت استفاده از فلسفه در تعلیم و تربیت در پرستاری، نقد فلسفه های غربی و ضرورت تغییر چارچوب، ارائه الگوهای مطالعات علمی و مراقبتی پرستاری و نظریه پردازی مبتنی بر فلسفه اسلامی- ایرانی- شیعی پرداخته بودند.

References

1. Kessler GE. Voices of wisdom: A multicultural philosophy reader. Belmont, CA, US: Wadsworth; 1992.
2. Philosophy. Online Etymology Dictionary; 2012. Available from: <https://www.etymonline.com/word/philosophy>.
3. B Gul R. Importance of Philosophy and Philosophizing for Nurses. Pakistan, Aga Khan University School of Nursing October 28, 2009. <https://www.researchgate.net/publication/259676175>.
4. Salsberry PJ. A philosophy of nursing: What is it? What is it not? Dev Philos Nurs. 1994;11-9. <https://doi.org/10.4135/9781452243481.n2>
5. Rentmeester C, Liebrecht. A Gadamerian approach to nursing: Merging philosophy with practice. Nursing Philosophy. 2023, 13:e12453. <https://doi.org/10.1111/nup.12453>

6. Holt J. Whither nursing philosophy: Past, present and future. Nursing Philosophy. 2023; 24: e12442. <https://doi.org/10.1111/nup.12442>
7. Georges J M. What has philosophy ever done for nursing: A discursive shift from margins to mainstream? Nursing Philosophy. 2023; 24:e12451. <https://doi.org/10.1111/nup.12451>
8. Alhani F, Sadathoseini A, Khosropanah Ah, Bahjatpour A. A critical study of liberalism in nursing practice. TebVa Tazkieh.19 (4): 47- 61. [Persian].
9. Rodgers BL. Developing nursing knowledge: Philosophical traditions and influences. Esfahan: Isfahan University of Medical Sciences and Health Services; 2012. [Persian Translation].
10. Bergin M, Wells JS, Owen S. Critical realism: a philosophical framework for the study of gender and mental health. Nurs Philos. 2008;

- 9(3):169-79 <https://doi.org/10.1111/j.1466-769X.2008.00358.x>
11. Hirani SAA, Richter S, Salami BO. Realism and relativism in the development of nursing as a discipline. *ANS Adv Nurs Sci*. 2018; 41(2):137-44. <https://doi.org/10.1097/ANS.000000000000207>
  12. Bruce A, Rietze L, Lim A. Understanding philosophy in a nurse's world: What, where and why? *Nurs Health*. 2014; 2(3):65-71. <https://doi.org/10.13189/nh.2014.020302>
  13. Rashidiyan A. From modernism to postmodernism. Tehran: Ney; 2016. [Full Text in Persian].
  14. Sofla Y, Zakrof G. The survey of modernization process problems in contemporary of Iran and its effect on globalization. *Political Science Quarterly*. 2015; 11(30):7-34. (Full Text in Persian).
  15. Yekefallah L, Azimi H. Changing the Paradigm in Nursing: from the Care Paradigm to the Islamic Paradigm. *Journal of Pizhūhishdardīna salāmat*. 2022; 8(1):111-129.
  16. Mazzotta CP. Biomedical approaches to care and their influence on point of care nurses: as coping review. *Journal of Nursing Education and Practice*. 2016; 6(1):93-101. <https://doi.org/10.5430/jnep.v6n8p93>
  17. Sadooghiasl A, Salsali M. Nursing knowledge development in the age of postmodernism. *Iranian Journal of Nursing Research*. 2014; 9(2):38-45. [Full Text in Persian].
  18. Hoseini, A. S., Alhani, F., Khosro-panah, A. H., & Behjatpour, A. K. (2013). A concept analysis of nursing based on Islamic sources: Seeking remedy. *International journal of nursing knowledge*, 24(3), 142-149. <https://doi.org/10.1111/j.2047-3095.2013.01244.x>
  19. Hoseini, A. S. (2019). A proposed Islamic nursing conceptual framework. *Nursing science quarterly*, 32(1), 49-53. <https://doi.org/10.1177/0894318418807944>
  20. Cheraghi F, Yousefzadeh M R, Goodarzi A. The Role and Status of Philosophy in Nursing Knowledge, Insight and Competence. *J Clin Res Paramed Sci*. 2019 December; 8(2):e90762. <https://doi.org/10.5812/jcrps.90762>
  21. Oshvandi K, Moghadam AS, Khatiban M, Cheraghi F, Borzu R, Moradi Y. On the application of novice to expert theory in nursing; a systematic review. *J Chem Pharm Sci*. 2016; 9(4):3014-20.
  22. Cheraghi F, Shamsaei F, Fayyazi A, Molaeei Yeganeh F, Roshanaei G. Comparison of the quality of sleep and intensity of headache between migraine, tension headache, and healthy children. *Iran J Child Neurol*. 2018; 12(4):45-54. [PubMed: 30279708]. [PubMed Central: PMC6160635].
  23. Cheraghi F, Hassani P, Yaghmaei F, Alavi-Majed H. Developing a valid and reliable Self-Efficacy in clinical performance scale. *Int Nurs Rev*. 2009; 56(2):214-21. <https://doi.org/10.1111/j.1466-7657.2008.00685.x>
  24. Shamsaei F, Cheraghi F, Zamani G. Comparing mental health of school-age children with and without Epilepsy. *Iran J Child Neurol*. 2016; 10(3):35-41. [PubMed: 27375754]. [PubMed Central: PMC4928614].
  25. Heidary A, Poorasmael Z. The effect of postmodernism on nursing, *Navid Man Journal*, Volume 24, NO 79, 2021, p: 87-93. [Persian].
  26. Davoudi M, Heydari A. Nursing profession: a pragmatic discipline. *Journal of Journal of TorbatHeydariyeh University of Medical Sciences*. 2020; 8(1):82-95. [Persian]. <https://doi.org/10.52547/mcs.8.1.82>
  27. Zardosht R. Nursing Care and Postmodernism. *FMEJ*. Volume 10, NO 2, mums.ac.ir/j-fmej June 25, 2020, p: 57.
  28. Bakhshi M, Ranjbar H, Heydari A. Critical realism: an important philosophical perspective for nursing researches. *Journal of TorbatHeydariyeh University of Medical Sciences*. 2015; 3(3): 56-62. [Persian].
  29. Zeighami R. Rhizomatic Thought and Nursing (1): Philosophical Base. *Iran Journal of Nursing (IJN) Vol.23, No. 65, Auge 2010:42-49*. [Persian].
  30. Zeighami R. Rhizomatic thought and nursing (2): Rhizomatic though in nursing. *Iran Journal of Nursing (IJN) Vol.23, No. 66, Oct 2010: 32-42*. [Persian].
  31. Sadat Hoseini AS, KhosroPanah AH, Razaghi N. Proposing Hekmi-Ijtihad model for interdisciplinary studies of health sciences and Islamic texts. *Islam and Health Journal, Babol University of Medical Sciences*. 2019; 4(1): 53-60. [Persian]. <https://doi.org/10.1007/s10943-020-01013-8>
  32. Khoshnavay Fomani, Cheraghi MA, Ghaedi Y, KharazmiRahimabadi R. Philosophizing in skilled nursing care: Must or nice? *Open Journal of Nursing*, 2013, 3, 499-502. <https://doi.org/10.4236/ojn.2013.37068>

33. Yekefallah L, Azimi H. Changing the Paradigm in Nursing: from the Care Paradigm to the Islamic Paradigm. *Journal of Pizhūhishdardīnvasalāmat*. 2022; 8(1):111-129. [Persian].
34. Cheraghi F, Yousefzadeh MR, Goodarzi A. The Role and Status of Philosophy in Nursing Knowledge, Insight and Competence. *J Clin Res Paramed Sci*. 2019 December; 8(2):e90762. <https://doi.org/10.5812/jcrps.90762>
35. Isworo, A. [Islamic Perspective on Nursing and the Philosophy of Science]. *BMG Yale, med RXIV*, April 28, 2022. <https://doi.org/10.1101/2022.04.28.22274408>
36. Fitzpatrick j, Whall.A. *Conceptual moods of nursing of nursing analysis and Application*: Pearson Prentice hall; 2005.
37. Zardosht R, Moonaghi HK, Razavi ME, Ahmady S. The challenges of clinical education in a baccalaureate surgical technology students in Iran: a qualitative study. *Electronic physician*. 2018; 10(2):6406. <https://doi.org/10.19082/6406>
38. Tomey AM, Alligood M. *Nursing theorists and their work*, St. Louis, Missouri, CV Mosby Company. 2006.
39. Walker CA. Postmodernism and nursing science. *Journal of Theory Construction & Testing*. 2005; 9(1):5.
40. Browne A J. [The influence of liberal political ideology on nursing science]. *Nursing Inquiry*, 8(2):118-29. <https://doi.org/10.1046/j1440-.1800.2001.00095x>